

DOI: 10.7596/taksad.v5i4.594

Metropolis Resepsiyon Salonu Mozaikleri Üzerindeki Balık ve Kuş Figürleri Üzerine Bir Değerlendirme

Analysis of Bird and Fish Figures on the Reception Hall Mosaics of Metropolis Theatre

Yaşar Serkal Yıldırım¹

Abstract

7.00 x 8.25 m. measured place which is located between housing ruins in the eastern part of the Metropolis Theatre is called reception hall. This place decorated with colorful mosaics and a wall painting also having a good handcrafted floor is dated back to Roman Empire period. Besides Dionysos, Ariadne, Meiad, and Eros holding a wineglass figures related with Dionysos cult on the mosaic; theatre masks, fish and bird figures all together demonstrate that it could be used as a banquet hall for official invitations during theatre plays.

These fish and bird figures have great importance to analyze the nutrition habits of antique cities, especially metropolis, which has few materials that could be read. The various fish and bird figures on the reception hall were examined by expert zoologists to try to identify the factors such as, this fish and birds' species, their habitats and if they were eatable or not. The paper also tries to find out the nutrition habits of Metropolis community using the found data from ancient sources and obtained from this research.

Keywords: Metropolis, Mosaic, Antique Banquet, Antique Nutrition, Fish Figure, Bird Figure.

¹ Assist Prof. Dr., Karabuk University, Department of Archeology, Turkey. E-mail: yasaryildirim@karabuk.edu.tr

Öz

Metropolis Tiyatrosu'nun doğusunda konut kalıntıları arasında 7.00 x 8.25 m. ölçülerindeki mekân Resepsiyon Salonu olarak adlandırılmaktadır. Tabanı oldukça iyi bir işçilik gösteren renkli mozaiklerle ve duvar resimleri ile bezenmiş mekân Roma Dönemine tarihlenmektedir. Mozaik üzerinde Dionysos, Ariadne, Meiad ve elinde içki kadehi tutan (Kantharos) Eros figürleri gibi Dionysos kültü ile ilişkili figürlerinin yanı sıra tiyatro maskalarının, balık ve kuş figürlerinin yer alması, buranın tiyatro gösterileri sırasında resmi davetlerin verildiği ziyafet salonu olarak kullanıldığını düşündürmektedir.

Bu balık ve kuş figürlerinin, özellikle okunabilir maddi kalıntıların az olduğu Metropolis gibi antik kentlerdeki toplumların beslenme anlayışının çözümlenmesinde büyük öneme sahiptir. Resepsiyon salonu mozaiklerindeki çeşitli balık ve kuş figürleri uzman zoologlarla incelenerek balıklar ve kuşların türleri, yaşam alanları ve yenilip yenilmediği gibi unsurlar tespit edilmeye çalışılmıştır. Elde edilen veriler antik kaynaklardaki bilgiler ve ortaya çıkartılan buluntular ile birleştirilerek Metropolis toplumunun beslenme şekli anlaşılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Metropolis, Mozaik, Antik Beslenme, Antik Ziyafet, Balık Figürü, Kuş Figürü.

Giriş

Yaşamın olmazsa olmazlarından biri olan beslenme, yani vücut için gerekli besinlerin alınması işlemi ve bu besinlerin temini günümüz insanın olduğu kadar antik dönem insanının da en temel uğraşlarından biriydi. İnsanoğlunun varoluşundan itibaren başlayan bu uğraşının gelişimine, yaşadığı iklime ve coğrafyaya bağlı olarak çeşitlilik kazanmıştır.

İnsanların beslenme anlayışı onların sanatına da yansımıştır. Neolitik Dönem'e kadar avcılık ve toplayıcılıkla geçinen insanın mağara duvarlarına yapmış olduğu av sahnelerinden Hellenistik ve Roma Dönemi duvar resimleri ile mozaiklerindeki ziyafet ve çeşitli av hayvanlarının betimlenmesine kadar hepsi bu yansımanın bir sonucu olmalıdır.

Metropolis² kentindeki toplumların beslenme anlayışını çözümleyebilmek için antik kentin konutlarında bulunmuş olan mozaik tasvirlerini stilistik açıdan incelemekten çok mozaiklerin üzerindeki çeşitli kuş ve balık figürleri zoologlar ile birlikte incelenerek bu balık

² Vermiş oldukları izinden dolayı Metropolis Kazıları onursal başkanı Prof. Dr. Recep Meriç'e ve 2007 yılından itibaren Metropolis Kazılarına başkanlık eden Doç. Dr. Serdar Aybek'e teşekkür ederim.

ve kuşların cins ve türleri, yaşam alanları ve yenilebilir olup olmadığı tespit edilerek toplumunun beslenme anlayışına ışık tutulmaya çalışılmıştır. Çalışılan bu makale Metropolis'in literatürün de ilk defa çalışılmakta ve alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Metropolis, İzmir'in Torbalı ilçesine bağlı Yeniköy ile Özbey köyleri arasında, arkasını kutsal Gallesion Dağı'na (günümüzde Alaman Dağı-Kocakadın Dağı olarak adlandırılmaktadır) dayamış, Kaystros Ovası'na hâkim bir tepenin üstünde, nispeten küçük olmasına rağmen oldukça iyi korunmuş bir antik kenttir (Aybek, Meriç ve Öz 2009: 12).

Metropolis yakınındaki ilk yerleşim izleri Neolitik Dönem'e kadar uzanırken kent içindeki en erken izler ise Akropolis'te bulunmuş az sayıdaki buluntuya dayanarak Geç Tunç Çağı'na kadar uzanmaktadır (Aybek, 2009: 19; Meriç ve Ersoy, 1997: 154). Akropolis'in yerinin seçimi sırasında savunma kolaylığı ve verimli bir ovanın hemen yanında bulunmasının yanı sıra antik yazarların belirtmiş olduğu üzere Smyrna, Ephesos ve Kolophon gibi 12 İon kentine olan yakınlığı ve bu kentlere olan ulaşım kolaylığı da rol oynamış olmalıdır (Aybek, 2009: 19). Bu açıdan bakıldığında 12 İon kenti arasında adı geçmeyen, nispeten daha küçük bir yerleşim yeri olan Metropolis ve çevresinin özellikle Ephesos kentinin etkisi altında kalmış olduğu düşünülebilir.

Metropolis çevresi, İon Kolonizasyonu sırasında büyük bir kent niteliğinden yoksun olmakla birlikte Smyrna-Ephesos geçiş bölgesinde kuzeyden güneye doğru sıralanmış bazıları surlarla çevrili çok sayıda küçük yerleşim ile kutsal alanı ve bazı askeri kale yapılarını içermekteydi (Aybek, 2009: 19). Küçük Menderes Ovası'na, Kolophon yöresine ve Karabel Geçiti'ne hâkim bir konumdaydı. Verimli ovalarının genişliği ile Ephesos gibi çok önemli bir kıyı kentinin hinterlandında yer almış olmalıydı.

Ünlü ozan Homeros'un aşağıdaki dizelerinde belirttiği üzere Kaystros (Küçük Menderes) Nehri'nde "Asya Çayırları" diye tanımlamış olduğu yer farklı türden kuşların barındığı, etkileyici bir güzelliğe sahip olması gereken, adeta bir tür kuş cennetidir (Aybek, 2009: 20):

"Kanatlı kuşlar, kazlar, turnalar, uzun boyunlu kuğular nasıl sürü sürü, Asya Çayırlarında, Kaystros'un iki yakasında, sallayarak kanatlarını kibirli kibirli nasıl uçarlarsa bir o yana bir bu yana, çağrışarak yere konunca çayır çın çın öterse nasıl³(...)" (Homeros, 2007: II 460-465; Meriç 2003: 39; Aybek, Meriç ve Öz, 2009: 12).

³ Homeros, 2007: Homeros'un İlyada adlı eserindeki Türkçe çevirisi esas alınmıştır.

Ünlü ozanın buradaki tasvirinden; Küçük Menderes (Kaystros) Nehrin, “Asya Çayırları” olarak ifade ettiği ovanın, kuş türleri açısından zengin bir bölge olduğu, özellikle de nehir kenarlarındaki sulak alanların göçmen kuşlarının uğrak yerlerinden birisi olduğu anlaşılmaktadır.

Yaşlı Plinius’un bahsetmiş olduğu Phrytes Irmağı (bugünkü adıyla Fetret Çayı) ile bağlantılı Pegasos Gölü de (bugünkü adıyla Cellat Gölü) muhtemelen Homeros’un İlyada’sında bahsi geçen göçmen kuşların uğrak yerlerinden biri olmalıdır (Plinius, 1977: V 31; Meriç, 2003: 39; Aybek, Meriç ve Öz, 2009: 12; Aybek, 2009: 20)⁴.

Arkaik Dönem’de yerleşim kentin akropolisinden başlayıp tiyatronun alt yamaçlarına kadar uzanmaktaydı; Klasik Dönem’e gelince ise veriler daha çok Akropolis’deki çok az sayıdaki buluntuya dayanmaktadır (Meriç, 2003: 42; Aybek, 2009: 20).

Anadolu’daki Pers egemenliğini M.Ö. 334 yılında sona erdiren Büyük İskender’in kurmuş olduğu büyük İmparatorluk generalleri arasında paylaşılmış; Metropolis ve çevresi önce Lysimakhos’un daha sonrada I. Seleukos’un egemenliği altına girmiştir (Meriç, 2003: 45; Aybek, 2009: 20).

Seleukoslar zamanında M.Ö. 3. yüzyılın ilk yarısında kent güçlü bir surla çevrilmiş bir akropolis ve onun eteklerinde, ünlü kent planlamacısı Hippodamos’un sistemi uyarınca, birbirini dik kesen arazi uyumlu bir ızgara planının uygulanmış olduğu düşünülmektedir (Aybek, 2009: 20).

III. Antiokhos’un Manisa’da (Sipylos Magnesia’sı) Romalılara yenik düşmesinin ardından, Ephesos gibi Metropolis’de Apameia Barışı sonrası (M.Ö. 188) Pergamon Kralı Eumenes’e verilmiş olmalıydı (Meriç, 2003: 47; Aybek, 2009: 21). Pergamon Krallığı ile ilişkilerinin iyi olması sebebi ile M.Ö. 2. yüzyılda, Stoa, Bouleuterion gibi mimari anıtlar ve heykeltıraşlık eserlerinin de göstermiş olduğu üzere küçük olmasına rağmen uygarlık düzeyi yüksek bir kent durumuna gelmiştir.

Romalı tarihçi Plinius, M.Ö. 1. yüzyılda Ephesos’un mahkeme bölgesi, yani conventus’u içinde gösterilen kent; tarihçi Appianos’un belirttiğine göre M.Ö. 86 yılında kısa süreliğine Mithridates’in boyunduruğu altına girmiş daha sonra İmparator Augustus ile birlikte Metropolis’de kalkınmaya başlamış ve parlak bir dönem yaşamıştır. Augustus zamanında Hellenistik tiyatro tadilat görmüş, Tiyatro ve Bouleuterion da Augustus onuruna sunaklar dikilmiştir (Meriç, 2003: 66; Aybek, 2009: 21).

⁴Plinius’un “Pegasos Bataklığı” olarak söz ettiği “Cellat Gölü” günümüzde kurutulmuş büyük ölçüde sulak bir tarım alanına dönüşmüştür.

İmparator Tiberius'un hükümdarlığı döneminde, 17 yılında bütün Batı Anadolu'yu etkileyen deprem sırasında Metropolis de etkilenmiş olmalı ve Stoa, Bouleuterion, Agora, Tiyatro'nun cephesi bu deprem sırasında büyük zarar görmüş olmalıdır (Meriç, 2003: 66; Aybek, 2009: 21). Depremden sonra İmparator Traianus'a kadar kent yaşamında bir duraklama meydana gelmiştir (Meriç, 2003: 66-67; Aybek, 2009: 21-22). İmparator Traianus'tan sonra sikke basımına ve kentte yapılaşma ve onarım çalışmalarına tekrar başlanmıştır. Gymnasion-Hamam Kompleksi, Tiyatro yakınındaki taban mozaikli Resepsiyon Salonu'nun bulunduğu konutta bu dönemde yapılmış olmalıdır (Meriç, 2003: 67; Aybek, 2009: 21). Ayrıca bu dönemde bir *aqueduct* inşa edilmiştir.

Roma Dönemi'nde yaşamış olan antik yazarlardan Strabon, Metropolis'in konumu ile ilişkili olarak şu bilgileri vermiştir (Strabon, 1993: XIV 1, 2):

“Ephesos'dan Smyrna'ya düz bir hat olarak gezi sadece üç yüz yirmi stadion'dur. Metropolis'e uzaklık yüz yirmi stadion, geri kalan ise Smyrna'ya olan mesafedir.”

Bunun yanı sıra verimli Kaystros Ovası'na (Küçük Menderes) hâkim konumda olan Metropolis'in tarımına da değinen Strabon:

“...gerçekten Ephesosluların ve Metropolislilerin şarapları iyidir.” tespitinde bulunur (Strabon, 1993: XIV. I. 15.). Bu da gerek üzüm üretiminde gerekse şarapçılıkta Metropolis'in dönemin önemli bir kenti olduğunu göstermektedir. Bu bilginin ışığında Resepsiyon Salonu, Ada 5 ve Atriumlu Ev olarak adlandırılmış konutlarda bulunan Roma Dönemi'ne ait taban mozaikleri üzerinde Dionysos Kültü'yle ilişkili betimlemelerin neden bu kadar çok tercih edildiği daha iyi anlaşılmaktadır. Taban mozaiklerinde konu alınan Dinonyos sadece şarabın ve tiyatronun değil, bunların yanı sıra doğadaki coşkulu yaşamın, doğanın yaratıcı gücünün bir temsilcisi olarak kabul edildiği için özellikle Roma sanatında sevilen bir konudur (Meriç, 2003: 99; Erhat, 2002: 91-96).

Metropolis çevresinde bulunmuş olan bir yazıtta Dionysos tanrısı onuruna düzenlenmiş dinsel bir törende, adı korunmadığı için okunamayan hayırsever bir yurttaşın günlerce süren Dionysos şölenleri sırasında dağlardaki halka yemek sunduğu şeklinde bir ibare yer almaktadır (Knibbe, 1989: 34; Meriç, 2003: 99). Adı korunmamış bu hayırsever yurttaş, dağlardaki Dionysos törenine katılanların yemek ihtiyacını karşıladığı için bir yazıtla onurlandırılmıştır (Meriç, 2003: 99). Metropolis civarında bulunmuş bu yazıttan kentte güçlü bir Dionysos kültü olduğu anlaşılmaktadır. R. Meriç bu yazıttan faydalanarak kentin sırtını dayadığı Gallesion Dağı'nda böyle törenler için bir Dionysos tapınağı veya bir kutsal alanın olabileceğini ifade etmiştir (Meriç, 1995: 419-420; Meriç, 2003: 99).

Roma İmparatorluk Dönemi'nde belli bir refah düzeyine yükselen kentte 3. yüzyılda, muhtemelen Got akınları sonucunda, bir gerileme dönemine girildiği ve 4. yüzyıla gelindiğinde ise durumun yeniden iyileşmeye başladığı anlaşılmaktadır (Meriç, 2003: 74; Aybek, 2009: 22). Metropolis ile Ephesos arasındaki ana yol II. Gratianus-Valentinianus (375-384) zamanında yenilenmiştir (Meriç, 2003: 74; Aybek, 2009: 22). Bu dönemde tiyatronun asli işlevini kaybettiği ve sahne binasının hemen yakınındaki bir cam atölyesinin atık çöplüğü haline geldiği anlaşılmaktadır (Meriç, 2003: 74).

Hierokles'in listesinden, Metropolis'in Bizans Dönemi'nde bir piskoposluk merkezi olduğunu öğrenmekteyiz (Meriç, 2003: 76; Aybek, 2009: 21). Bizans dönemine ait yazılı kaynaklarda Metropolis'in sırtını dayadığı Gallesion Dağı'nda büyük imparatorluk manastırlarından bahseder; ancak bu manastırlardan hiçbirinin yeri henüz tespit edilememiştir (Meriç, 2003: 76; Aybek, 2009: 22).

1304'ten sonra bölge önce Aydınoğulları Beyliği egemenliğine daha sonra da Osmanlı egemenliğine girmiş ve girdikten bir süre sonra yerleşim ovaya yani bugünkü Torbalının olduğu yere taşınmıştır (Meriç, 2003: 78; Aybek, 2009: 22).

Tiyatro'da Bulunmuş Olan Altarlar ve Resepsiyon Salonu Mozaikleri

Yamaçta kurulmuş bir kent olan Metropolis'in, en kutsal alanı sayılan akropol, tepe üzerinde yer almaktadır. Aşağıda, "Han Yıkığı" olarak adlandırılan hamam yapısının olduğu yamaç eteği ve düzlük kısım "Aşağı Kent" olarak adlandırılır. Ortadaki yamaçta 1992'den beri kazılarla ortaya çıkarılan *Bouleuterion*, *Stoa*, *Agora* gibi kamu yapılarının ve Atriumlu Ev (Ada-5) ve Ada-7 gibi konutların bulunduğu bölüme de kenti daha iyi tanımlayabilmek amacıyla "Orta Kent" denilmektedir (Meriç, Öz ve Meriç, 2005:137-139; Meriç, 2003: 115; Kılıç, 2004: 88). Kent tiyatrosu da Orta Kent'in güneyinde, oturma kısımları yamaca yaslanmış, ovayı seyreder bir konumda kurgulanmıştır (Resim 1). Tiyatronun hemen doğusunda 1997 yılında yapılan kazılarda içerisinde Dionysos konulu ve çeşitli kuş ve balık figürlü mozaiklerin bulunduğu "Resepsiyon Salonu" olarak adlandırılan mekânı da içeren (Resim 2) ve Yamaç Evleri olarak tanımlanan bir grup mekân bulunmuştur (Meriç, 1999: 336).

Tiyatroda 1992–1993 yılında yapılan çalışmalar sırasında caveanın önünde bulunmuş biri Germanicus diğer iki tanesi de Augustus'a adanmış (Resim 3), üç adet silindir tiyatro altarı bulunmuştur. Altarların boyutları 1.18, 1.23 ve 1.20 m. yüksekliğinde ve 0.65, 0.62, 0.68 m. çapındadır (Aybek, Meriç & Öz 2009: 75; Aybek, 2009: 115-117, Lev. 59-60; Meriç, 1995: 419; Meriç, 2003: 91). Altarların üzerinde; aralarına üzüm, nar ve çam fıstığı

kozalakları bulunan girlandların yerleştirildiği ortalama olarak 0.22 m. yüksekliğinde ki; boğa, koç ve geyik başı ile süslenmiştir (Aybek, 2009: 115-116). Yüksek kabartma şeklinde yapılmış hayvan figürlerinden özellikle boğa başları genel bir süsleme unsuru olarak kullanılmakla beraber başları tülbent ve çeşitli süslerle süslenmiş boğa, koç ve geyik gibi hayvanların Gallesion Dağı'nda yapılan bu bayramlarda kalabalık bir halk grubunun yemek ihtiyacını karşılamak için tüketilmiş hayvanları işaret etmiş olabileceği de düşünülebilir.

Tiyatro yapısının hemen doğusunda teraslar halinde yapılmış, Roma İmparatorluk Dönemi'ne ait konutun kalıntıları içinde tabanı oldukça iyi işçilik gösteren renkli mozaiklerle, duvarları da renkli fresklerle bezenmiş büyükçe bir mekân Resepsiyon Salonu olarak adlandırılmaktadır (Meriç, 2003: 98; Aybek, Meriç ve Öz, 2009: 82-83; Kılıç, 2004:122). Girişi doğuya bakan Resepsiyon Salonu 7.00 x 8.25 m. ebatlarındadır. Bu mekânın tiyatroya olan yakınlığı ve mozaik tabanında Dionysos, Ariadne, Meiad ve elinde içki kadehi tutan (kantharos) Eros, figürleri (Resim 4) gibi Dionysos kültü ile ilişkili figürlerin yanı sıra tiyatro masklarının, balık ve kuş figürlerinin varlığı sebebi ile burasının daha çok ziyafet salonu olarak kullanıldığı düşünülmektedir (Meriç, 1999: 336; Meriç 2003: 98-107; Aybek, Meriç ve Öz, 2009: 83; Kılıç, 2004: 122).

Mekânın hemen arkasında kiler ve mutfakın bulunması ve kazılar sırasında ortaya çıkarılan yiyecek ve içecek maddelerinin bulunduğu küpler ve kapların varlığı da bu savı desteklemektedir. Ellerinde kantharos adı verilen içki kabı tutan Eros figürünün yanı sıra, altıgen çerçeveler içerisinde betimlenmiş çeşitli balık ve kuş figürleri de ziyafete işaret eden öğeler olarak kabul edilmektedir (Meriç, 2003: 98; Aybek, Meriç ve Öz, 2009: 83; Kılıç, 2004: 123). Bunun bir benzerinin de Ephesos antik kentindeki yamaç evlerinin arasında, Kuretler Caddesi'ne bakan büyük ve görkemli yapı, uzmanlar tarafından bir Colleqium'un (meslek kuruluşunun) ziyafet mekânı olarak değerlendirilmektedir (Meriç, 2003: 98-99; Kılıç, 2004: 124; Lang-Auinger, 1996: 205).

Resepsiyon salonunun çok renkli mozaikli tabanında panolar içerisinde bulunan Dionysos ile konulardan daha çok ziyafetle ilgili olabileceğini düşündüğümüz balık ve kuş figürlerinin bulunduğu mozaikler ele alınacaktır. Balık ve kuş figürlerinin bulunduğu mozaik 2.02 x 3.48 m.'lik kısmı korunmuştur. Bu korunmuş olan kısımda yaklaşık olarak 0.56 x 0.58 m. ölçülerinde ki kare formundaki çerçevelerin içerisine, iç içe geçmiş ortalama 0.34-0.31 m. boyutlarında ki sekizgen rozetlerin merkezine yerleştirilmiş olan ortalama 0.30 m. genişliğindeki üç balık ve dört kuş figürü vardır (Resim 5). Bu çalışmada mozaiklerin üzerindeki bu balık ve kuş figürlerinin türü, yaşam alanları, yenilip yenilmedikleri ve bunların bölge halkının beslenme kültürü ile olan etkileşimin boyutları üzerinde durulacaktır.

Mozaikler üzerindeki gerek balık figürleri gerekse kuş figürlerinin en ilgi çekici örnekleri Ephesos⁵ ve Pergamon'dan⁶ çok mozaikleri ile ünlü Zeugma ve Anazarbos antik kentlerinde bulunmuştur. Özellikle de Zeugma antik kentinde bulunan II. yüzyıl sonları ile III. yüzyıl başlarına tarihlendirilen Okeanos ve Poseidon Villaları'nın peristiyelerinde bulunan sığ havuzların taban mozaiklerinde, nehirlerin baş tanrısı Okeanos, eşi Tethys ve denizlerin tanrısı Poseidon figürleri dışında, çeşitli deniz canlıları da betimlenmiştir (Önal vd., 2006: 110, 128, 129). Bu sığ havuzlar suyla doldurulduğunda suyun hareketi ve ışık kırılmaları ile tanrıların ve deniz canlılarının su içindeki etkileyici görüntüsü seyredenlere keyif vermiş, bir nevi akvaryum etkisi yaratmış olmalıdır (Önal vd. 2006: 110).

Rıfat Ergeç tarafından Zeugma'daki Okeanos ve Poseidon mozaiklerindeki çeşitli türden su canlılarının listesi şu şekilde verilmiştir: 6 balık, 3 Yunus, 1 İstiridyeye, 1 Ketos; Poseidon Mozaığı'nda 14 balık, 4 Yunus, 1 Ahtapot, 3 Karides, 2 Ketos, 2 İstiridyeye, 2 Deniz Yılanı, 3 Deniz Minaresi, 2 Deniz Atı (Hippokampos). Ergeç tarafından yapılmış bu çalışmada Zeugma mozaiklerinde 60 kadar deniz ve tatlı su canlısının tasvir edilmiş olduğu bildirilmiştir⁷. Bunlardan 27 adedi bilinen balıklar, 10 adedi çeşitli tiplerdeki yunuslar, 4 istiridyeye, 3 karides, 1 ahtapot, 2 Deniz Yılanı ve 3 deniz minaresi olarak tanımlanmıştır (Ergaç, 2009: 32-33). Geri kalan diğerlerinin de 5 Ketos, 1 Deniz boğası ve 2 Deniz Atı ve 2 Deniz Kentauros'u gibi mitolojik deniz yaratıklarından oluştuğu belirtilmiştir (Ergaç, 2009: 33).

Bu balık çeşitliliğini Rıfat Ergeç şöyle ifade eder:

“Mitolojik deniz yaratıkları bir kenara ayrılırsa diğerleri, gündelik beslenmenin yanı sıra, düğün, şölen ve ziyafet sofralarını süsleyebilecek kolay ele geçmeyen kıymetli su canlılarıdır. Buradan yola çıkarak Zeugma mutfağında su ürünlerinin de belirli bir yer işgal ettiğini tahmin etmek pek de güç olmasa gerektir. Benzer şekilde, Roma tasvir sanatında mozaikler üzerinde sıklıkla balık figürlerinin tercih edilmesi geleneğine Antakya mozaiklerinde ve Anazarbus antik kenti mozaiklerinde de sıkça rastlanmaktadır. Aynı yorumları bu kentler için de yapmak mümkündür. Yani mozaik yapımının döşemeler için mimari anlamda bir ihtiyaç olmasının dışında, sanatsal anlamda zenginlik ve gösteriş alameti olarak

⁵Ephesos'da konutlardaki kuş ve balık tasvirleri mozaiklerden daha çok duvar resimlerinde görülmektedir. Mozaikler için, Jobst, 1977; duvar resimleri ile ilgi daha detaylı bilgi için Strocca, 1977; Zimmermann ve Ladstätter, 2011: 132-137.

⁶Radt, 2002: 102, Fig.50- 52. Şema olarak benzerlikler olmakla birlikte Z Binası'nda ki bu Mask mozaığında ki betimlemeler arasında maskeler ağırlıktadır.

⁷Ergaç, 2009: 29-34; ancak bu 27 adet bilinen balıkların cins ve tiplerini tanımlayacak zoolojik anlamdaki ayrıntılı çalışmalar henüz tamamlanmadığı için türlerinden bahsedilmemiştir.

kullanıldığında, süsleme elemanı olarak balıkların ve diğer su canlılarının belirli ölçüde tercih edilmesinin sebebini, bu kentlerde küçümsenemeyecek düzeydeki balık kültürü ile ilişkili olduğuna bağlamak mümkündür.” (Ergeç, 2009: 34).

Anazarbos Kenti'nin dış surlarının hemen batı kenarında, yüksekliği yarım ile bir metre arasında değişen 10.75 x 3.55 m. boyutlarında ki dikdörtgen bir havuzun tabanını süsleyen mozaik üzerinde, tasvir edilen birbirinden farklı 18 adet deniz canlısı arasında dülger ve çipura balık türleri de sayılmaktadır (Bursa, 2007: 175, Res. 245; Altay, 1966: 49, 51-52, foto 1-5; Budde, 1969: 95; Budde, 1972: 83).

Kuş figürleri için ise, Zeugma'daki Poseidon Villası'nın konuk odasının tabanında ele geçmiş olan Satyros ve Antiope mozaiği üzerindeki figürler dikkat çekicidir. Satyros ve Antiope figürünün etrafını çeviren dikdörtgen ve kare panolar içerisinde keklik, sülün, tavus kuşu ve horoz gibi çeşitli kuş tasvirleri betimlenmiştir (Önal vd. 2006: 80). Burada konuk odasında geometrik panolar içerisinde kuşların tasvir edilmesi; özellikle sülün tasviri Metropolis'te bulunmuş olan sülün tasviri ile büyük benzerlik göstermektedir.

Metropolis Resepsiyon Salonun Mozaikleri Üzerindeki Balık ve Kuş Figürleri

Resepsiyon Salonu'nun zemininde Dionysos ile ilişkili figürlerin yanı sıra 3 adet balık ve 4 adet kuş figürü yer almaktadır⁸. Bu balık ve kuş figürleri konun uzmanları ile birlikte incelenerek, türleri tespit edilmeye çalışılmıştır⁹.

1. Balık Figürü (Mozağin Doğusundaki Balık Figürü)

Balığın morfolojik yapısı denizde yaşayan *sparidae* familyasının genel özelliklerini göstermektedir. Vücut şekli; yanlardan basık ve vücudun yüksek olması başın yandan görünüşün de başın hafif kamburumsu olması ve başından vücuda geçişinin daha dik olması gibi morfolojik özellikleri fangri (*Pagrus pagrus*) ve çipura (*Sparus aurata*) balıklarını anımsatmaktadır (Resim 6). Renkleri ve morfolojik özellikleri açısından fangri balığına benzemekle birlikte; balığın yaşadığı ortamı, bulunabilirlik ve yakalanabilirlik özellikleri göz

⁸Resepsiyon Salonu'nda bulunan resimli mozaik üzerindeki üç balık figürün türü hakkında ki Uzm. Erhan Irmak'ın sözlü olarak verdiği bilgilerden derlenmiştir. Erhan Irmak, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Su ürünleri Fakültesi Avcılık ve İşleme Teknolojisi Bölümü, Türkiye. Yardımlarından dolayı kendisine teşekkür ederim (Mart 2010, 16:00).

Resepsiyon Salonu'nda bulunan resimli mozaik üzerindeki üç kuş figürünün türleri hakkında, Ege Üni., Fen Fak., Biyoloji Böl. Öğr. Üyesi Prof. Dr. Mehmet Sıkı'nın sözlü olarak verdiği bilgilerden derlenmiştir. Yardımlarından dolayı kendisine teşekkür ederim (Şubat 2010, 14:00).

Ayrıca vermiş olduğu tavsiyelerden dolayı İstanbul Üni., Veterinerlik Fak., Anatomi Anabilim Dalı Öğr. Üyesi Prof. Dr. Vedat Onar'a teşekkür ederim.

⁹ Mozaik üzerindeki 3 balık figürü hakkında aşağıdaki bilgiler Uzm. Erhan Irmak ve 4 kuş figürü hakkında da ki aşağıdaki bilgiler Prof. Dr. Mehmet Sıkı'nın sözlü olarak vermiş oldukları bilgilerden yararlanılmıştır.

önüne alındığında çipura olma olasılığı da vardır. Çünkü çipura kıyılara yakın sığ sularda ve lagünlerde (denizle bağlantısı olan göller ve dalyan alanları) önemli miktarda yakalanmaktadır. Fangri, aynı familyaya mensup mercan balıklarının değerli bir türü olmasına karşın çipura kadar kolay yakalanmamaktadır.

2. Balık Figürü (Mozağin Batısındaki Balık Figürü)

Tasvir edilen balığın türünün ne olması gerektiği hakkında iki olasılık görülmektedir. Tatlı sularda yaşayan sazan ve denizde ve tatlı sularda yaşamaya adapte olmuş kefal balıkları akla gelmektedir (Resim 7). Vücut şeklinden ve Cellat (Pegasus) gölünün hemen yakında bulunuyor olmasından dolayı Sazan'a benzemektedir. Ancak, sazanda pektoral yüzgeç pelvik yüzgecin önünde ve hemen hemen aynı hat üzerinde yer almaktadır. Bundan dolayı pektoral; (göğüs) yüzgecinin konumu itibari ile kefal balıklarının bağlı bulunduğu mugilidae familyasına ait bir türü gösterdiği de düşünülebilir. Vücut şekli; fusiform (füze şeklinde uzamış) tıknaz oluşu, başın kürek şeklinde basık, gözlerin konumu ve büyüklüğü, dudaklı ve küçük ağız yapısı, solungaç kapaklarının (operculum) şekli, kuyruk sapının kalın yapısı ve sırt yüzgecinin belirtilmemesi kefal balığını anımsatmaktadır. Kefal balıklarının dış görünüşüne bakarak tür tayini yapmak her tür için olası değildir. Bu yüzden balığın türü kesin olarak saptanamamaktadır. Bununla birlikte Ege bölgesinde bulunan kefal türlerinden Lizaaurata, Lizasaliens ve Chelonlabrosus olma olasılığı üzerinde durulmaktadır. Sözü edilen kefal balıkları maksimum 0.75 m. boya ve yaklaşık 5 kilograma kadar büyümektedir. Mozaik üzerinde görülen balığın tıknaz yapısı onun büyük boylu olduğunu göstermektedir.

3. Balık Figürü (Mozağin Güneybatısındaki Balık Figürü)

3. balık figürünün her ne kadar vücudunun arka kısımları tahrip olmuş olsa da vücudun yanlardan basık ve yüksek oluşu, sırt yüzgecinin diğer balık çizimlerinden farklı olarak abartılı yani diken ışınlarının uzun ve filamentli (ipliksi) yapısı bize kuşku götürmez bir biçimde peygamber balığı/dülger balığı (Zeus faber) olduğunu göstermektedir (Resim 8). Peygamber balığı, *Zeidae* familyasına ait, Ege bölgesinin değerli, eti lezzetli ve aranan bir türüdür.

1. Kuş Figürü (Mozağin Kuzeydoğu Köşesindeki Kuş Tasviri)

Güvercingillerden, boynu, bacakları ve gagası kısa olması, kuşun vücudunun orta büyüklükte olması ve renklerinin kısmen mavimsi yeşilimsi olması ve kuşun vücudunun orta büyüklükte bir kumru büyüklüğünde olması sebebiyle güvercin (Resim 9) olduğu

düşünülmektedir. Muhtemelen bir kaya güvercini (*Columba livia*), yabancı güvercin (*Columba palumbus*) ya da mavi güvercine (*Columba oenas*) benzediği düşünülmektedir¹⁰. Kanatları, boynu ve gövdesinin bir kısmı zarar görmüş olması sebebiyle vücut detayları tam olarak anlaşılmamaktadır. Bununla birlikte vücudun genel form özelliklerini korumuştur. Vücut ve kanatların tüyleri 4 nolu güvercin figürüne göre daha renkli bir görüntüye sahiptir.

2. Kuş Figürü (Mozağin Kuzeybatı Köşesindeki Kuş Figürü)

Alından başlayıp, kulak bölgesi ve boynun yan tarafından devam edip göğüs üzerinde buluşan siyah bir kuşağa sahip olması, ayaklarının kısa ve kırmızı olması, kanatlarının ve kuyruğunun kısa olması ve bu bölgede bol yetişmesi sebebiyle kınalı keklik (*Alectoris chukar*¹¹) (Resim 10) olmalıdır. Vücudun kimi yerleri kısmen de olsa hasar görmüş olmakla birlikte vücudun genel hatları belli olmaktadır. Kuşun tüyleri ve ayakları üzerinde mavi, siyah, beyaz, kırmızımsı ve sarımsı renkler kullanılmıştır. Günümüzde halen Metropolis çevresindeki ormanlık alanlarda keklige rastlanmakta ve az da olsa avlanmaktadır.

3. Kuş Figürü (Mozağin Güneydoğu Köşesindeki Kuş Figürü)

Gagasının, boynunun ve ayaklarının kısa olması, buna rağmen kuyruğunun çok uzun olması, canlı yeşilin tonlarında tüylere sahip olması ve genel vücut oranları ile sülüne (*Phasianus colchicus*¹²) benzediği düşünülmektedir (Resim 11). Günümüzde Metropolis çevresindeki ormanlık, düzlük ve çayırılık alanlarda artık, sülüne rastlanılmasa da Çeşme, Karacabey, Sapanca ve Trakya civarındaki ormanlık ve çayırılık alanlarda halen görülmektedir.

4. Kuş Figürü (Mozağin Güneybatı Köşesindeki Kuş Figürü)

Güvercin olduğunu düşündüğümüz diğer 1. kuş tasvirine göre daha iyi korunmuş olması sebebi ile hatları ve renkleri daha net görülmektedir. Baş, gaga, boyun ve ayaklarının küçük olması, mavinin tonlarının ve beyaz rengin görüldüğü kuyruk ve kanatlarının fazla uzun olmaması vücudunun genel görüntüsü ile güvercin olduğunu gösteri (Resim 12). Başı havaya kalkık ve kanatları kapalı olarak tasvir edilmiş kuşun yan kanadının duruşunda bir dengesizlik sezilse de; gözleri, gagası ve ayakları vücuda uygun bir orantılanma ile yapılmıştır. Muhtemelen bir kaya güvercini (*Columba livia*), yabancı güvercin (*Columba palumbus*) ya da mavi güvercine (*Columba oenas*) benzediği düşünülmektedir¹³. 1 no.lu güvercinin tasvirine göre çok daha özenli bir işçilik göstermektedir.

¹⁰ Çakmak ve Işın, 2005: 52.

¹¹ Çakmak ve Işın, 2005: 67.

¹² Çakmak ve Işın, 2005: 101.

¹³ Çakmak ve Işın, 2005: 52.

Antik Kaynakların Işığında Resepsiyon Salonu Mozaikleri Üzerindeki Balık ve Kuşların Beslenmeye Etkileri

Yunanlılar pek çok kuş türünü menülerine dâhil etmişlerdir. Bunlar arasında ördekler, yaban ördekleri (su tavuğu), güvercin, karatavuğun yanı sıra günümüz insanına tuhaf gelebilecek baykuş, bülbül, kuğu kuşlar da yer almaktadır (Pollard, 1977: 104).

Nitekim Antik dönemin yemek tariflerinin aktarıldığı antik yazarlardan Apicius'un ünlü kitabı "*De re Coquinaria*" adlı eserinin VI. kitabını tamamen kanatlı kümes ve av hayvanlarından yapılan yemek tariflerine ayırdığı bilinir. Apicius'un Vehling tarafından yapılan çevirisinde, VI. kitapta 41 adet yemek tarifine yer verilmiştir¹⁴. Bu yemek tarifleri genelde bütün kanatlı kümes ve av hayvanlarını kapsamakla birlikte özellikle, Metropolis Mozaikleri üzerinde de tasvir edilmiş olan keklik, sülün ve güvercin gibi kuşların etinden yapılan çeşitli yemek tariflerine de yer verilmiştir (Apicius, 1977: VI, 145).

Balıklarla ilişkili olarak da Apicius'un IX. kitabını deniz ürünlerinden yapılan yemek tariflerine ve X. kitabını balık sosları tariflerine ayırmıştır (Apicius, 1977. IX-X.). IX. kitapta deniz canlılarından yapılan 34 adet yemek tarifine yer vermiştir (Apicius 1977. IX). Bu deniz canlıları arasında mozaikler üzerindeki balık figürlerinin olduğu türlerden çok, sardalya, vatoz, barbun, palamut, orkinos gibi balıkların yanı sıra kalamar, istiridye, midye vb. yumuşakçalardan (Mollusca) yapılan yemek tariflerine genişçe yer verilmiştir (Apicius, 1977: IX, 209-219.). Bu yemek tariflerini verirken kullanılan malzemelerin miktarını belirtmezken, sadece kullanılan malzemelere değinmiştir. Apicius'un eserinde mozaikler üzerinde betimlenen bu kuş ve balıkların isminin geçtiği yemek tariflerinden bazılarını aşağıda yemek tarifleri kısmında yer verilmiştir.

Apicius dışında *Athenaeus'un The Deipnosophists* adlı eserinde Aristoteles, Kallimachus, Ksenophon gibi pek çok antik yazarın keklikten bahsetmiş olduğunu öğrenmekteyiz (Athenaeus, 2004: IX, 389a, 390 c, d; Ksenophon, 1998: I, v, sf. 29). Ancak burada bunların hepsine değinmek yerine konumuz açısından önem arz eden kısımlara değinmek yerinde olacaktır.

Ksenophon'un keklikler hakkında verdiği bilgi ilginçtir (Ksenophon, 1988: I v, sf. 29-30; Athenaeus, 2004: IX 390 c, d.):

"Toy kuşları apansız kaldırılırsa yakalanabiliyorlardı; çünkü keklikler gibi, uzun uçamayıp çabuk yoruluyorlardı. Etileri çok lezzetliydi".

¹⁴Bu çalışmada "*Apicius'un De re Coquinaria*" da yer alan yemek tarifleri ile ilişkili olarak: Vehling, 1977, kitabında yer alan İngilizce çeviriden faydalanılmıştır. Apicius'un "*De re Coquinaria*" adlı eserinin VI. bölümü kanatlı kümes ve av hayvanlarının etinden yapılan yemek tariflerine ve bunların soslarına ayrılmıştır.

Ksenophon'un burada vermiş olduğu bilgiden kekliklerinde uzun uçamayıp çabuk yoruldukları için rahatça avlanabildikleri anlaşılmaktadır.

Athenaeus'un Deipnophistae'de ziyafet yemeği olarak keklikten bahsetmektedir (Athenaeus, 2004: VIII 358-359):

“En ilginç olanı, aynı ozanın Obeliaphoroi’unda, yiyecekler hakkında küçümseyici konuşan genç adamdır ve derki: A. Bir şeyler yapmak için hesaplı olmaya bakın. B. Açıkla, üstat. A. Çok şatafatlı olmayan, ancak basit, tanrıya şükranlarını göstermek için gereken herhangi bir şey. Birkaç küçük mürekkep balığı veya küçük kalamar (squidlet); eğer kerevit alabilirsen bir veya ikisi masayı süslemeye yeterli olacaktır. Thebes’den ara sıra gelen, küçük yılan balıklarından birkaç tane al. Bir piliç, bir güvercin, küçük bir keklik ve bunun gibi. Pazarda bir tavşan bulursan onu al. B. Ne kadar cimrisiniz! A. Evet, ancak siz de çok savurgansınız ve nasıl olsa yeterince ete sahibiz¹⁵. B. Herhangi birisi bize et gönderdi mi? A. Hayır, ancak hanımefendi bize kurban etini yemeye davet etti; yarın akşam ziyafette Coronê¹⁶’nin danasını yiyeceğiz.”

Daha ekonomik bir yemek olarak kekliğin yanı sıra kanatlı kümes ve av hayvanlarının yanı sıra deniz ürünlerinin de bahsi geçmektedir. Bu şekilde nispeten daha ekonomik bir ziyafet sunulmaktadır.

Athenaeus'un aktarmış olduğu bu konuşmadan da anlaşıldığı kadarı ile keklik ve balık ürünleri tanrılara saygılarını sunmak ve misafirlerini ağırlamanın hesaplı yollarından biridir. Bunun dışında özellikle fakir halk, kırmızı eti daha çok bayramlarda; Metropolis civarında bulunan, onurlandırma yazıtında da bahsedilen zengin hayırseverler tarafından bayramda verilen şölen yemeklerinde yiyebilmekteydi (Knibbe, 1989: 34; Meriç, R. 2003: 99).

Ayrıca yaklaşık olarak 1. yüzyılda yaşamış Martialis ise Epigramları’nda da keklikten, zengin Roma sofralarına ait bir ayrıcalık olarak bahsetmiştir (Martialis, 2005: XIII 65, 76; Thompson, 1895: 139)¹⁷:

“Ausonia sofralarına binde bir konan bu kuş:

Havuzda oynamasına alışkınsın onun çoğu kez...” (Martialis, 2005: XIII 65).

“Çulluk muyum, keklik miyim ne önemi var,

tadım aynı olduktan kelli? Daha pahalıdır

keklik. Tadı daha güzeldir demek ki.” (Martialis, 2005: XIII 76).

¹⁵Burada çevirmenin vermiş olduğu dipnotta bu etlerin sığır ve koyun gibi büyük hayvanların etleri olduğu belirtilmiştir. Daha geniş bilgi için bakınız: Athenaeus, 2004: VIII 359 b .

¹⁶Athenaeus, 2004: VIII 359 b’de bahsi geçen “Coronê”, Theocleia’nın takma adıdır. Daha detaylı bilgi için, “Athenaeus, 2004: XIII 583’e” bakınız.

¹⁷ Martialis, 2005: Epigram adlı eserinden alınan alıntılar için Güngör Varinlioğlu’nun çevirisi esas alınmıştır.

Güvercinlerle ilişkili olarak güvercinlerin posta güvercini olarak işlevsel kullanımın yanı sıra bazen dinsel bir rolde üstlenmiştir (Thompson, 1895: 139-144). Bunun dışında antik yazarlar tarafından güvercin etinin, kanının, hatta dışkısının ve tüylerinin zehirlenme, yanıklar, ülser, sarılık ve diğer birçok rahatsızlıkta tedavi amaçlı kullanılmış olduğundan da bahsedilmektedir¹⁸.

Antik yazarlardan Martialis, Knidos tanrıçası kutsal törenlerine katılanların güvercini yememesi gerektiğini belirtirken boynu halkalı yabani güvercinin cinsellik üzerinde olumsuz etkisinden bahsetmiştir (Martialis, 2005: XIII 66, 67). Bunun yanı sıra yağlı bir kumru etini de sebze ve salyangozlara tercih etmektedir (Martialis, 2005: XIII 53). Her ne kadar olumsuz etkilerine deyinmiş olsa da buradan anlaşılmaktadır ki güvercin eti de tüketilmektedir. Martialis, sülünlere de değinmiştir:

*“Beç tavuklarım, sülünlerim olsaydı, verirdim sana;
ne yapayım, kümes hayvanlarımı al bakalım.”* (Martialis, 2005: XIII 45).

Martialis’in bu dizelerinden de anlaşıldığı üzere sülünü ayrı bir önem vermekte ve kümes hayvanlarından daha üst bir konumda, ziyafet yemeği olarak görmektedir. Bu arada Martialis’in İonia turaçları ile ilgili; kuşlar arasında tat bakımından İonia turaçlarının başta geldiğini belirtmektedir (Martialis, 2005: XIII 61). Sardeis antik kentindeki buluntuların ışığında modern araştırmacılardan Crawford ve Greenewalt’ın Lidya yemekleri üzerine yapmış oldukları bir araştırmada vermiş oldukları bilgilerde bunu doğrular niteliktedir (Crawford ve Greenewalt, 2010: 125-126). Lidyalıların et çeşitleri arasında, koyun, keçi, sığır gibi sürü hayvanları bulunmaktadır. Bunun yanı sıra Sardeis kenti çevresindeki Hermos Nehri ve Gyges Gölleri gibi su kaynaklarından balık; Paktolos Dağı’ndan geyik, yabankeçisi ve yabandomuzu gibi av hayvanları ve sülün, kırmızı keklik, bildircin ve turaç Lidya’nın yerli hayvanları arasında sayılmıştır (Crawford ve Greenewalt, 2010: 125-126). Athenaeus’un Deipnosophists adlı eserinde bahsi geçen Ephesos şairi Hipponaks tarafından, turaç yaban tavşanı eti ile birlikte, susamla terbiye edilen “krep” ve bala batırılan “waffle” eşliğinde şölen yemeği olarak anlatılmıştır (Crawford ve Greenewalt, 2010: 125-126; Athenaios, 2004: XIV 645c).

Metropolis mozaikleri üzerinde ki tasvir edilmiş balıklarla ilişkili olarak da antik kaynaklardan da bilgi edinmek mümkündür. Örneğin antik yazarlardan Martialis, “Epigramlar” adlı eserinde sazan balığından ve çipura balığından bahsetmektedir. Sazanla

¹⁸Thompson, 1895: 146, yazar dipnotu olarak “Galen, De Simpl. Med. Temp. x, Plinius iii, (6) 12, xxii. (25) 58, xxix. (6) 39, ve xxx, birçok yerinde” vermiştir.

ilişkili olarak aşağıda vermiş olduğu bilgi sazan balığının bir başlangıç yemeği olarak şölenlerde yer aldığından bahsetmektedir:

“Ne denli tantanalı olursa olsun şölenler

Venetia topraklarında, sazan balığı olur

Öğünün açış yemeği töre gereğince.” (Martialis, 2005: XIII 88).

Çipura balığından da şu şekilde bahsetmiştir.

“Övgülerle ödüle değmez her çipura,

yalnız Lucrinus kabuklu hayvanlarıyla beslenen olur ancak.”

(Martialis, 2005: XIII 90).

Dülger ya da diğer adı ile Peygamber (Zeus Faber) balığı hakkında Plinius, onun farklı yerlerde farklı öneme sahip olabileceğine değinmesinin yanı sıra pişirmeden önce sopa ile vurulması gibi pişirilmesine dair ufak bir detaya da yer vermektedir (Martialis, 2005: IX, 32).

Antik yazarlardan *Columella'da on Agriculture* adlı eserinde dülger balığının ismine değindikten sonra dülger balığını en değerli balıklar arasında saymaktadır:

“Biz yabancı balıklar hakkında aldanmamak için farklı özellikte ki deniz ve kıyıları da bilmeliyiz; her balık her denizde yaşamayabilir, örneğin Mersin balığı Pamfilya Denizi'nin derinliklerinde yaşar ve başka hiçbir yerde bulunmaz ve bizim Gades'in sınırlarımız içinde bulunan Atlantik'deki dory (dülgerbalığı) en değerli balıklar arasındadır. Eski bir alışkanlık olarak bizim Zeus olarak adlandırdığımız balık ve papağan balığı Anadolu ve Yunan kıyılarında Sicilya'daki kadar bol miktarda bulunurken ancak ne Ligurian (İtalya'nın kuzeybatısında) ne de eski Galya'nın ötesinde ki İber Denizi'nde hiç bulunmazlar bu yüzden onlar yakalanıp bizim balık havuzlarımıza nakledilse bile, uzun süre yaşamazlar¹⁹”. (Columella, 1993: VIII XVI 9-10).

Resepsiyon Salonu, Ada-5 ve Ada-7 adı verilen konutlarda farklı seviyelerde bulunmuş hayvan kemikleri üzerinde yapılan ön araştırma sonucunda şu sonuçlara ulaşılmıştı. Hhayvan kemikleri arasında balıkların iskeletine ait herhangi bir parça ele geçmemiş olmasına rağmen nehir ve göllerde bulunan tatlı su midyesi (*Unio pictorum*), tuzlu sularda yetişen kara midye (*Mytilus galloprovincialis*), Akdeniz deniztarağı (*Pecten Jacobaeus*), istiritye (*Ostrea edulis*), kidonya (*Venus verrucosa*), madya (*Murex brandaris*) gibi deniz canlılarına ait

¹⁹ Burada E. S. Forster ve E. H. Heffner'in İngilizce çevirisi esas alınmıştır.

kalıntılar bulunmuştur (Resim 13)²⁰. Ephesos antik kentinde Yamaç Evleri'nde yapılan kazılarda da kara midyesi (*Mytilus galloprovincialis*), Avrupa istirityesi²¹ (*Ostrea edulis*), madya (*Murex brandaris*), kum midyesi (*Donax Semistriatus*) gibi yumuşakçalara ait kalıntılar bulunmuştur (Forstenpointner, Galic, Gerald 2010: A XVII 357-372, B XVII 684, Tafel 163-164).

Konut alanlarından kanatlı kümes hayvanlarına ait pek fazla kemik ele geçmemiş olsa da; Metropolis antik kentinin 4,5 km. kuzeyindeki Gallesion Dağı'nın (Alaman Dağı) Uyuzdere yamaçlarında, Kutsal Ana Tanrıçaya ait, vadi tabanından 30 m. yükseklikte ki Küçük Mağara ve 50 m. yükseklikteki Büyük Mağarada çok sayıda, kümes hayvanlarına ait kemik bulunmuştur.

Her iki mağarada bulunan kemik parçaları üzerinde yapılmış olan ön incelemeler sonucunda koyun, domuz gibi küçükbaş hayvanlarına ait kemiklerin olmasının yanı sıra daha yoğun olarak tavuk, horoz, belki ördek ve kaz gibi kümes hayvanlara ait kemikler olduğu anlaşılmıştır (Meriç, 2007: 1, 45). Kümes hayvanlarının daha çok bulunmuş olması ile ilişkili olarak kült mağarası törenlerine katılanların belki de kolaylığı, ya da daha ucuz olması sebebi ile Tanrıça'ya sunu yemeklerinde kanatlı kümes hayvanlarını daha çok tercih etmiş olabilecekleri ileri sürülmüştür (Meriç, 2007: 46). Buradan çıkan buluntuların incelenmesi sonucunda Büyük Mağara'nın % 70 oranında Hellenistik Dönem'de, Küçük Mağaranın da % 69 oranında Roma Dönemi'nde daha yoğun olarak kullanılmış olduğu anlaşılmıştır (Meriç, 2007: 1).

Bunun yanı sıra Ephesos'da WE 2 olarak adlandırılan konutta yapılan kazıları sırasında çok sayıda ele geçen tavuk kemiklerinin yanı sıra çok az sayıda da olsa kaya kekliği ve sülüne ait kemik parçaları da bulunması konumuz açısından dikkate değerdir (Forstenpointner, Galic, Gerald, 2010: A XVII 357-372, B XVII 684, Tafel 163-164).

²⁰ Yumuşakçaların türleri hakkında Erhan Irmak'ın sözlü olarak verdiği bilgilerden faydalanılmıştır (Mart 2010, 16:00).

²¹Gökçek, Alpbaz, Bilgen, Karahan, (2010): 55. Avrupa istiridyesi (*Ostrea edulis*) için Türkiye sularında yaygın olarak bulunduğu ve yüksek bir üretim kapasitesine sahip olduğu belirtilmiştir. Yayılım alanı olarak Norveç'ten Fas'a, Akdeniz'den, Karadeniz'e kadar dağılım gösterdiği aktarılmıştır.

Sonuç

Metropolis Resepsiyon Salonu'nun II. yüzyıla ait mozaiklerindeki betimlemeler, antik kentlerin beslenme anlayışının çözümlenmesine önemli katkılar sağlamaktadır. Buradan hareketle gerek az sayıda maddi kalıntılar, gerekse antik yazarların konumuzla ilgili vermiş oldukları bilgiler ışığında Metropolis'te düzenlenen ziyafetlerde yenilen yemek kültürüne ışık tutulmaya çalışılmıştır.

Ünlü destan şairi Homeros'un "Asya Çayırıları" olarak bahsetmiş olduğu bu bölgenin en azından antik dönemde kuş türleri açısından oldukça zengin olduğu anlaşılmaktadır. Bu yüzden burada kanatlı kümes hayvanlarının yanı sıra, av kuşlarının etinin de tüketilmiş olması normaldir. Özellikle mozaikler üzerinde de görülen sülün, keklik ve yabani güvercin gibi av kuşlarının sıkça avlanmış olmalıdır. Bu kuşların proporsiyonlarında görülen bazı eksiklikler ve zaman içerisinde oluşan tahriplere rağmen gerçeğe oldukça yakın olarak betimlenmiş olduklarını söylemek mümkündür. Bunun yanı sıra bu mozaikler üzerindeki betimlemeler özellikle günümüzde Metropolis civarında bulunmayan sülün gibi av hayvanlarının varlığına işaret etmesi açısından da büyük önem arz etmektedir.

Balık betimlemelerini değerlendirdiğimizde ise, gerek Pegasus Gölü ve Phrytes Irmağına olan yakınlığı, gerekse Strabon'un da belirtmiş olduğu üzere Ephesos ve Smyrna arasındaki ticaret yolunun hemen üzerinde bulunan Metropolis'in liman kentlerine olan yakınlığı çeşitli deniz ürünlerinin iâşesini ve dolayısıyla tüketimini kolaylaştırmış olmalıdır. Konutlarda bulunan kara midyesi, istiridye, tarak ve deniz salyangozu gibi çeşitli yumuşakçalara ait kalıntılarda incelendiğinde Ege Denizi'nin bunların yayılım alanı içerisinde olduğu anlaşılmaktadır. Netice itibari ile coğrafi konumunun imkânlarının sonucu olarak ziyafet sofralarında gerek sazan gibi tatlı su balıkları; gerekse çipura, kefal, dülger balığı gibi tuzlu su balıkları ve kara midyesi, istiridye, tarak gibi kabuklular olsun sıkça yer almış olmalıdır.

Bütün bunlardan yola çıkarak özel misafirler için verilen hesaplı ziyafetler de kanatlı kümes hayvanlarının yanı sıra (antik yazarların da belirtmiş olduğu üzere) daha lezzetli ve özel olması sebebi ile keklik, sülün ve yabani güvercin gibi kanatlı hayvanların yanı sıra; kara midyesi, istiridye, tarak gibi kabuklu deniz ürünleri ve sazan, çipura, kefal ve dülger balığı gibi balıklar tercih edilmiş olmalıdır. Ancak, Dionysos şölenlerinde olduğu gibi büyük ziyafetlerde koyun, keçi ve boğa gibi küçük ve büyük baş hayvanların yanı sıra geyik gibi yabani av hayvanlarının tüketilmiş olabileceğini de düşünebiliriz.

Referanslar

- Altay, M. H. (1966). “Anavarza Mozaikleri Hakkında Ön Rapor”, *Türk Arkeoloji Dergisi*. XV/II, 49-54.
- Apicius (1977). *Apicius Cookery and Dining in Imperial Rome*. Translate by Joseph Dommers Vehling. New York: Dover Publications.
- Athenaeus (2004). *The Deipnosophists*. Translate by Charles Burton Gulick. England: Harvard University Press.
- Aybek, S. & Meriç, A. E. & Öz, A. K. (2009). *Metropolis*. İstanbul: Homer.
- Aybek, S. (2009). *Metropolis İonia I Heykel, Metropolis’de Hellenistik ve Roma Dönemi Heykeltıraşlığı*. İstanbul: Homer.
- Bober, P. P. (2003). *Sanat, Kültür ve Mutfak*. Çev. Ülkün Tansel. İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Budde, L. (1969). *Antike Mosaiken in Kilikien*. Band I: Frühchristliche Mosaiken in Misis-Mopsuestia. Recklinghausen: Verlag Aurel Bongers Recklinghausen.
- Budde, L. (1972). *Antike Mosaiken in Kilikien*. Band II: Die Heidnischen Mosaiken. Recklinghausen: Verlag Aurel Bongers Recklinghausen.
- Bursalı, P. (2007). “*Antikçağ’da Anadolu’da Balık ve Balıkçılık*”. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Çakmak, M. ve Işın, M. (2005). *Anadolu Kuş Adları Sözlüğü*. İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Columella, L. J. M. (1993). *On Agriculture*. Translate by E. S. Forster and Edward H. Heffner. Cilt II, Loeb Classical Library. Cambridge, Mass.: Harvard University press.
- Crawford, H. & Greenewalt, J.R. (2010). “Afiyet Olsun”. Ed. Nicholas D. Cahill. *Lidyahılar ve Dünyaları (The Lydians and Their World)*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 125-135.
- Dalby, A. (2004). *Tehlikeli Tatlar*. İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Ergeç, R. (2009). “*Zeugma Mozaikleri ve Su Canlıları*”. Ed. M. Önal ve M. S. Yılmaz. XI. AIMC Uluslar Arası Mozaik Kongresi (s.29-34). Gaziantep: Gaziantep Müzesi.
- Ergeç, R. & Önal, M. (2012). “Fouilles Archéologiques Effectuées en 1998-1999 Par Le Musée De Gaziantep: La Maison De La Ménade, La Maison d’Okéanos Et La Maison Aux Quadrillages”. *Zeugma I Fouilles De L’Habitat (1) La Mosaïque De Pasiphae*. Ed. Catherine Abadie-Reynal-Rıfat Ergeç. *Varia Anatolica XXVI*, İstanbul, 23-44.
- Erhat, A. (2002). *Mitoloji Sözlüğü (11. Basım)*. İstanbul: Remzi Kitapevi.

Forstenpointner, G. & Galic, A. & Weissengruber, G. (2010). "Tierreste". (Friedrich Krinzinger, Hrsg), *Hanghaus 2 in Ephesos Die Wohneinheiten 1 und 2 Textband Wohneinheit 2. Forschungen in Ephesos VIII/8*. Wien: Der Österreichischen Akademie Der Wissenschaften, A XVII 357-372, B XVII 684.

Gökçek, E. Ö. & Albaz, A. G.& Bilgen, G.& Karahan, B. (2010) "Türkiye sularındaki Avrupa İstiridyesi (*Ostrea edulis* L., 1758)'nin İki ayrı Populasyonuna Ait Genetik Varyasyon" *Ege Üniversitesi Su Ürünleri Dergisi*. Cilt 27 (2), 55-59.

Homeros (2007). *İlyada*. Çev. Azra Erhat-A. Kadir. İstanbul: Can Yayınları.

Jobst, W. (1977). *Römische Mosaiken Aus Ephesos I*. Forschungen in Ephesos VIII/2, Wien: Der Österreichischen Akademie Der Wissenschaften.

Kılıç, M. (2004). "*Metropolis'de Konut Mimarisi*". (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi /Sosyal Bilimler Enstitüsü. İzmir.

Knibbe, K. (1989). *Die Götter von Metropolis in İonien*. Diplomarbeit zur Erlangungdes Magistergrades der Philosophie, eingereicht an der Geisteswissen-schaftlichen Fakultät der Universität Wien. Wien.

Krinzinger, F. (2010). *Hanghaus 2 in Ephesos: die Wohneinheiten 1 und 2 Tafelband, Forschungen in Ephesos VIII/8*: Verlag Der Österreichischen Akademie Der Wissenschaften, Wien.

Ksenophon (1988). *Anabasis (Onbinlerin Dönüşü)*. Çev. Tanju Gökçöl. İstanbul: Sosyal Yayınları.

Lang-Auinger, C. (1996). *Hanghaus I in Ephesos, Forschungen In Ephesos VIII/3*, Verlag Der Österreichischen Akademie Der Wissenschaften, Wien.

Martialis, M. V. (2005). *Epigramlar*. Çev. Güngör Varinlioğlu. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Meriç, R. (1999). "Metropolis 1997 Yılı Kazı Raporu" 20. *Kazı Sonuçları Toplantısı*. Cilt: 2, 335-352.

Meriç, E. A. (2007). "*Metropolis Ana Tanrıça Kült Mağarası*". (Yayınlanmamış doktora tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi/Sosyal Bil. Enstitüsü. İzmir.

Meriç, R. (1995). "Metropolis Kazısı 1992 Yılı Çalışmaları". 15. *Kazı Sonuçları Toplantısı*. Cilt 2. 419-425.

Meriç, R. & Ersoy, A. (1997). "Metropolis 1995 Yılı Kazı Raporu". 18. *Kazı Sonuçları Toplantısı*. Cilt 2,153-163.

Meriç, R. (2003). *Metropolis Ana Tanrıça Kenti*. İstanbul: MES. Yayını.

- Meriç, R. ve Öz, A. K. ve Meriç, A. E. (2005). “Metropolis Kazıları 2003”. 26. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, Cilt: 2, 137-147.
- Önal, M. & Bulgan, F.& Güllüce, F.& Beyazlar, A.& Balcıoğlu, B. & Atalay, T. (2006). *Belkis-Zeugma ve Mozaikleri*. Ed. Rıfat Ergeç. İstanbul: Promat Basım Yayın San. Ve Tic. A.Ş.
- Öz, A. K. (2009). “The Mosaics of Metropolis in Ionia” XI. *Uluslar arası Antik Mozaik Sempozyumu*. Ed. Mustafa Şahin. Bursa: Ege Yayınları, 701-708.
- Pliny The Elder (1977). *The Natural History*. Translate by H. Rackham. Cilt III, Loeb Classical Librar. Cambridge, Mass.: Harvard University pres.
- Pollard, J. R. T. (1977). *Birds in Greek Life and Myth*. London: Thames and Hudson.
- Radt, W. (2002). *Pergamon, Bir Antik Kentin Tarihi ve Yapıları*. Çev. Suzan Tamer. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Strabon (1993). *Geographika (Antik Anadolu Coğrafyası)*. Çev. Adnan Pekman. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Strocka, V. M. (1977). *Die Wandmalerei Der Hanghäuser in Ephesos. Forschungen in Ephesos VIII/1*, Wien.
- Thompson, D’Arcy, W. (1895). *The Glossary of Greek Birds*. Oxford: Clarendon Pres.
- Yıldırım, Y. S. (2010). “*Metropolis Buluntuları Işığında Batı Anadoludaki Hellenistik ve Roma Dönemi Mutfak Kültürü*”. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü. İzmir.
- Zimmermann, N. & Ladstatter, S. (2011). “*Ephesos Duvar Resimleri Hellenistik Dönemden Bizans Dönemine Kadar*”. İstanbul: Ege yayınları.

RESİMLER

Resim 1. Metropolis Resepsiyon Salonu Havadan Görünüm (Google earth–23.12.2015-18.00)

Resim 2. Metropolis Kent Planı <http://metropolis.web.tr/#prettyphoto/0/> (23.12.2015)

Resim 3. Tiyatro'da Bulunan Sunaklar (Meriç, 2003: 87)

Resim 4. Metropolis Resepsiyon Salonu Taban Mozaïği

(http://www.metropoliskazilari.com/index.php?sayfa=mozaikli_salon) (07.06.2012-16.41)

Resim 5. Metropolis, Mozaikli Salondaki Kuş ve Balık Tasvirleri (Y. Yıldırım Arşivi)

Resim 6. Metropolis Resepsiyon Salonu Mozaığı, Fangri balığı figürü (Meriç, 2003: 103)

Resim 7. Metropolis Resepsiyon Salonu Mozaïği, Sazan veya Kefal balığı figürü(Meriç, 2003:103)

Resim 8. Metropolis Resepsiyon Salonu Mozaïği Peygamber balığı figürü (Meriç, 2003: 102)

Resim 9. Metropolis Resepsiyon Salonu Mozaïği Güvercin figürü (Meriç, 2003: 102)

Resim 10. Metropolis Resepsiyon Salonu Mozaïği Keklik figürü (Meriç, 2003: 102)

Resim 11. Metropolis Resepsiyon Salonu Mozaïği Sülün figürü(Meriç, 2003: 102)

Resim 12. Metropolis Resepsiyon Salonu Mozaïği Güvercin figürü (Meriç, 2003: 102)

Resim 13. Metropolis Resepsiyon Salonu, Ada-5, Ada-7 Olarak Adlandırılan Konut Alanlarında Bulunmuş Yumuşakçaların Kabukları (Y. Yıldırım Arşivi)